

ТРАВМАТИЧНІ ВІЗІЇ ОКСАНИ ЛЯТУРИНСЬКОЇ

У статті досліджено причини появи травматичних візій у творчості О. Лятуринської та їхню репрезентацію у творчому доробку письменниці. Було зосереджено увагу на вирішенні таких завдань: окреслити особисті життєві травми поетки; дослідити, як травматичні спогади дитинства та юності спроектовані в дитячих творах О. Лятуринської; проаналізувати вплив травми безґрунтянства й туги за Батьківщиною письменниці на її поетичний доробок. У висновках цієї розвідки зазначено, що все життя О. Лятуринської, яке проектується насамперед на образному рівні у її творчості, було насичене психологічними травмами, що накладались одна на одну: дитинство, що не було щасливим через батька-деспота; рання смерть матері, яка була чи не єдиною відрадою дитини; силуване заміжжя; травма втрати близьких письменниці однодумців; втрата рідної України і прийнятої Чехії, розчарування в українській еміграції.

Ключові слова: травматичні візії; спогади дитинства; психологічна травма; травма втрати; розчарування.

На сьогодні актуальними залишаються дослідження діяльності діячів української культури, які опинились в еміграції. Серед таких – Оксана Михайлівна Лятуринська, яка займає одне з провідних місць серед письменників так званої «Празької школи». Її творче зростання відбувалось поряд із відомими сьогодні в Україні письменниками О. Ольжичем, О. Телігою, Н. Лівницькою-Холодною, Л. Мосендзом, Є. Маланоком, Ю. Дараганом, О. Стефановичем та ін. Ще сучасники письменниці намітили основні напрямки осмислення творчої спадщини О. Лятуринської. В архівах УВАН та бібліотеки Колумбійського університету (Нью-Йорк, США) зберігаються спогади та критичні розвідки про творчість та особистість О. Лятуринської. Насамперед це матеріали В. Барки, Ю. Бойко, Ю. Клена, Ю. Лавріненка, Є. Маланюка, Г. Лащенко, У. Самчука, Ю. Шереха та інших. Багатоаспектними є критичні статті Ю. Шереха «Над купкою попелу, що була Оксаною Лятуринською» та Ю. Бойка «Поезія Оксани Лятуринської». Дослідники звернули увагу на тематичну різноплановість поезій письменниці (історизм, рослиний цикл, тема еміграції). Ю. Бойко порушив питання взаємовпливів у творчості поетки. Ю. Шерех загально окреслює зображально-виражальні засоби, якими послуговувалась О. Лятуринська у поезиці своїх творів. Сучасні поодинокі розвідки, присвячені творчості цієї письменниці, переважно зосереджені на критичному аналізі історичної та рослиний тематики, що широко представлена у її творчому доробку; а також дослідники зосереджують увагу на окремих аспектах словесної творчості О. Лятуринської, зокрема на особливостях віршування та природі міфологічних явищ [2; 4; 5; 6; 10; 11]. Проте творчий доробок цієї письменниці й досі залишається малодослідженим. Не став ще предметом

спеціальної уваги дослідників мотив травми, що можна простежити на образному та тематичному рівнях у поетичних та прозових творах О. Лятуринської. Лише Ю. Шерех із цього приводу побіжно окреслив напрям, у якому необхідно рухатися майбутнім дослідникам творчості О. Лятуринської.

У цій статті спробуємо дослідити причини появи травматичних візій О. Лятуринської та їхню репрезентацію у творчому доробку письменниці. Зазначена у такий спосіб мета передбачає зосередження уваги на вирішенні завдань: окреслити особисті життєві травми поетки; дослідити, як травматичні спогади дитинства та юності спроектовані в дитячих творах О. Лятуринської; проаналізувати вплив травми безґрунтянства та туги за Батьківщиною поетки на її поетичний доробок.

Творчу діяльність О. Лятуринської можна поділити на два періоди: європейський та американський. Європейський період творчості письменниці пов'язаний із Прагою та «Празькою школою». У Празі поетка стає членом «Спілки українських митців, письменників і журналістів». У Європі виходять перші поетичні збірки «Гусла» (1938 р.), «Княжа емаль» (1941 р.) та прозова збірка «Материнки» (1946 р.), твори яких засвідчують непересічний талант О. Лятуринської. Залишившись у війсьній Празі, О. Лятуринська одного разу потрапляє під обстріл американської авіації, що робить її майже повністю глухою. У 1946 році О. Лятуринська потрапляє до табору ді-пі в Ашаффенбурзі. Перебуваючи у таборі для переміщених осіб, на запрошення У. Самчука поетка вступає до МУРу. Загалом цей період творчості письменниці охоплює часові межі приблизно від 1920-х до початку 1950-х рр. На початку 1950 року за сприяння поета і громадського діяча української діаспори О. Неприцького-Грановського вона знову емігрує, не

залишаючи надії повернутися до рідної Волині. Проте «мандрівки» О. Лятуринської завершуються, зупинившись у Міннеаполісі (США). Тут виходять збірки «Веселка» (1956 р.) та «Бедрик» (1956 р.). Остання написана спеціально для дітей.

Особисте ж життя письменниці – це постійний рух: все далі від Батьківщини, від свого роду і, врешті, від самої себе. Глибоко психологічною травмою письменниці стала смерть матері у 1919 році. Пізніше О. Лятуринська свій біль, свою тривогу вкладає в такі поетичні рядки:

Мовчазно за гробом твоїм ідучи, край порога
в зловіщому спалаху свіч і хрестів золотих
ні як не могли ми позбавитись злої тривоги,
Що дім наш від злого не можна уже вберегти
[9, с. 127].

Після смерті матері О. Лятуринську, якій на той час ледве виповнилось 18 років, батько силує вийти заміж за багатого, але нелюбого хлопця. Вільнолюбна письменниця тікає з рідного хутора й пішки взимку долає 50 км. Наслідком цієї подорожі стала часткова глухота письменниці. Згодом вона виїжджає до Німеччини, і далі – до Праги, до рідного брата Івана. Травма, якої завдав рідний батько, позначилась на все життя: і творче, і особисте.

Аналізуючи творчий доробок О. Лятуринської, можна дійти висновку, що письменниця намагається забути травматичні спогади минулого. Так, прозова збірка «Материнки», що видана під псевдонімом Роксани Вишневецької, – це витворення ілюзорного світу дитинства, такого, яке хотіла мати, але не мала поетка. У цій книжці змальовано образ мами – ніжної, чуйної, люблячої. Саме спогади про маму дають О. Лятуринській ілюзію щасливого та безтурботного дитинства. Збірка відкривається глибоко ліричним образом «Материнки», який і дав назву всій збірці. У цьому творі письменниця створила символічний образ квіток пам'яті – материнок. Вони росли і взимку, і влітку тільки на «Материнщині», і найголовніше – ці квітки зберігали пам'ять про «Материнщину». Тому материнки завжди посилали дітям, які поїхали з дому. Мотив спогаду є наскрізним для всієї збірки «Материнки». Від самого початку письменниця наголошує, що спогади дитинства пахнуть «чимсь дуже наближеним – маминою хустряною» [9, с. 450].

Вважаємо, що використання О. Лятуринською слова «Материнщина» у розумінні «Батьківщина» є свідомим. Виникає враження, що письменниця намагається забути травматичні спогади про батька й залишити у пам'яті лише щасливі спогади про матір. Попри загальний начебто щасливий настрій твору, кінцівка є сумною: «Тепер усіх дітей з хутора розігнала хуртовина в різні сторони. І ніхто вже їм не пошле материнку» [9, с. 450].

Справді, на перший погляд здається, що збірка «Материнки» – це відтворення спогадів про щасливе та безтурботне дитинство. Але, як слушно зауважує Ю. Шевельов: «це глибоко трагічна книжка» [12, с. 974]. З дев'яти творів, уміщених у книжці, більшість має трагічний фінал. Так, у «Мамурці» служниця Уляна безжально топить кошенят, а дорослих кішок залишає серед степу помирати з

голоду. Закінчується ж новела тим, що єдине кошеня, будучи вже дорослою кішкою Мамуркою, яку всі дуже полюбили, обгоріла на очах у дітей. Незаслужено є смерть і улюбленого маминою собаки Тора, якого люди отруїли голками, бо він вірно оберігав хазайське майно від крадів: «він вже в останніх страшних корчах рвав землю, качався і нарешті витягся на цілий зріст біля маминих ніг» [9, с. 468]. Наступною за цим твором є історія про несправедливу смерть бика Буця. Для підвищення емоційності авторка спочатку дає надію на порятунок улюбленця дітей: «Ах, яка ж була радість, коли Буцило з кривавими смугами на боках і через очі, з піною коло роздертого рота, з розшматованими посторонками на рогах і на ногах пригнався за годину назад на подвір'я» [9, с. 472]. Але порятунку немає, за нього вже віддано сто карбованців, які героїня твору відчайдушно проклинає. Дитяча свідомість не сприймає того, що чиесь життя, нехай навіть бика, коштує якісь папірці. З дитячої пам'яті вириваються жорстокі картини, коли востаннє бачили тварину: «Буцило знов зв'язали, міцніше і старанніше. Зв'язали морду, ноги, хвіст і ... і... не можу висловити що ще, щоб не жажнувся хто з вас, хто такого ще не бачив, людської жорстокості» [9, с. 473].

Окрім історій про трагічну загибель тварин, у «Материнках» можна виокремити цикл про самотність. До нього належить новела «Лялька» про дівчинку Злотку (Володимир Барагура у статті «Оксана Лятуринська – дійсність та ілюзія» зазначає, що вдома О. Лятуринську звали Злоткою [1, с. 2]), яку допікали учні, називаючи Лялькою. Через це, а також глузування старших братів, вона почувалась самотньою. І ні з ким було поділитись чи порадитись, тому кохання Злотки та Ярка так і залишилось нереалізованим по-справжньому. Відтак – нерозуміння, розгубленість і самотність Злотки. Історію «Ляльки» легко спроектувати на особисте життя самої авторки новели, яка, як і її героїня Злотка, дуже часто почувала себе самотньою. Травма самотності, винесена з дитинства (рання і несподівана смерть найближчої людини – матері, силуване заміжжя батьком за нелюба), позначена на всьому житті О. Лятуринської. Письменниця перебувала в оточенні однодумців, постійно спілкувалась з друзями, колегами по перу. Проте зовнішня активність поетки в соціумі лише приховувала її внутрішню заглибленість у свій світ, до якого вона нікого не пускала. Галина Лашенко у спогадах про О. Лятуринську ставить риторичне питання: «Чи вона кого кохала? Чи могла кохати в пізніші, але ще, власне, молоді роки, коли звикла жити одна?» [8, с. 779].

Повертаючись до новели «Лялька», слід зазначити, що кінець твору пройнятий тонким психологізмом. Те, що дівчинка в дитинстві проектувала на Ярка, у дорослому житті – отримала сама: «Ніколи вже в своєму житті вона не побачила Ярка, до речі, й не бажала бачити. Але його ведмежі чоботи й вовчий паспорт, хотіла вона чи не хотіла, бачила майже щонаочі. І скажіть но, де? – На своїх власних ногах і в своїй власній кишені!» [9, с. 454]. Знову-таки можемо говорити про травму дитинства, наслідки якої простежуються у вже дорослому житті. Чи не тому

Г. Лашенко пише про О. Лятуринську: «життя ранило на кожнім кроці – і від того гнів, який вражав деяких, переважно тих, хто мало її знав, в її листах. Гнів, але не злість» [8, с. 779].

Чуйні спогади поетки про лагідну матір, яка була містком між світом дорослих і світом дітей, дають можливість відгородитися від дитячих травм. Саме до мами біжать діти поскаржитись на несправедливості, знайти захист у неї. Мама боронить котів від жорстокої Уляни. Мама жаліє бика Буцьо, приреченого на смерть. Вона ж забороняє дітям гру торохало, вважаючи її жорстокою. Лише маму слухається лютий Гектор. Лише мама намагається заспокоїти батька. На протигагу образу ніжної мами постає у «Материнках» образ батька-деспота. Слід зауважити, що О. Лятуринська жодного разу не послугувалась словом «тато», натомість – завжди сухо та офіційно «батько». Майже у половині всіх новел збірки уособленням зла постає батько-тиран. Так, у вже згадуваній новелі «Буцьо» письменниця кількома словами, як додаток до розповіді про братів, змальовує деспотизм батька: «Іноді хлопцям не вдавалось затаїти сильно підбите око або розтрощену обрізом руку, або обпалене порохом волосся чи одяг – тоді їх чекала страшна батькова розправа: нагаї й карцер» [9, с. 470]. Однією з головних прикмет поетки «Материнок» О. Лятуринської є надзвичайна концентрація слова. Підтвердженням цього є і наведеної приклад щодо поведінки батька. Експресивності мови тексту поетка досягає за допомогою особливостей синтаксису та засобів лексики.

В алегоричній новелі «Княжна» можна говорити про проекцію взаємин між батьком та донькою на те, як батько намагався приборкати горду тварину. Читаючи цей твір, і звертаючись до особистої долі письменниці, можна зрозуміти, що О. Лятуринська розповідає про свої взаємини з батьком. Він, намагаючись зламати незалежну, горду й норовисту натуру доньки, силує її вийти заміж за нелюба. Остання не підкорюється. Саме такою постає в новелі й кобила Княжна. Але якщо у Княжни від батька залишились «криваві смугачі на спині» [9, с. 478], то в О. Лятуринської – в душі, що з часом не загоїлись, і періодично нагадували про себе. У настрої новели не можна помітити очікування від читача якогось жалю чи співчуття до Княжни. А якщо у когось воно виникає, авторка наприкінці твору безапеляційно підсумовує: «Горді натури не потребують співчуття!» [9, с. 478]. Саме через свою гордість, через небажання мати співчуття від оточуючих довгий час поетка замовчувала і свою хворобу (рак легенів), а коли звернулася до лікарні, було запізно (декілька операцій не принесли бажаного результату). Відмовилась вона і від знеболюючого, зазнаючи страшних мук.

Наскрізним є мотив травми у творі «Зайчики», у якому зображено диктаторство батька. Це ретроспективна історія про «конфлікт між вимогами оточення та власними переконаннями» [12, с. 975]. У цьому творі лише два рази є згадка про батька, і обидва мають однакове змістове навантаження: «"От іде батько!" – враз настала мертва тиша» [9, с. 480], і трохи далі: «увійшов батько. А з його приходом діти звичайно затихають, як в німому царстві» [9, с. 480].

Тут спогади про батька пов'язані з словосполученнями «мертва тиша» і «німе царство». З контексту видно, що ці слова вказують не на повагу до батька, а на страх дітей перед домашнім тираном. Видається цікавим простежити на лексичному рівні поетки О. Лятуринської асоціативний ряд, пов'язаний із зображенням найрідніших для будь-якої людини образів: мама – «ніжна», «чуйна», «мила»; і батько – «мертва тиша», «німе царство», «страшна батькова розправа: нагаї й карцер». Лексично-звукове навантаження слів, які використовує у цьому випадку письменниця, є різко контрастними. Відчувається, що почуття авторки до рідних людей є невідомими, вони йдуть зсередини, як крик душевного болю, спричинений втратою матері і неможливістю забути деспотизм батька.

Сумного настрою цій новелі додає й усвідомлення реалій родинної трагедії: «Мама давно лежала під дерном. Їв і Слав після першої хуртовини блукали десь по світах. Цвітка була за горами [...]. Не було вже і милого старого дому» [9, с. 480]. А ті, хто залишився, лише «перебирали, мов чотки, або пелюстки материнок, спогади з дитинства» [9, с. 480].

У творі «Брехуха», як і у попередніх новелах збірки, також можна виокремити мотив травми. Цей твір можна вважати частково автобіографічним. Окрім того, що батько О. Лятуринської, як і герой її твору, ставився деспотично до дітей, також він частково винен і у передчасній смерті дружини. Самолюбство, деспотизм Михайла Лятуринського, його небажання заощадно вести господарські справи, призвели до матеріального занепаду всієї родини. Цю родинну драму зображено в останній новелі збірки: «батько мав хутір, якихось двісті десятин. З тими десятинами міг би зарахуватись у нас за тих часів до підпанків. Але він жив, як пан, на всю губу, химерив про різні підприємства і пускав гроші в три рукави» [9, с. 484].

Аналізуючи прозову збірку О. Лятуринської «Материнки», розуміємо, що письменниця, намагаючись забути дитячі травми, нанесені батьком, згадує про нього епізодично, наче ненароком. Проте навіть стисле та строге у художніх засобах згадування про нього є гостро емоційним і дає уявлення про конфлікт між письменницею та батьком. «Цей конфлікт нестерпним тавром, незагоєною білизою затяжив на Оксані всеньке її життя і відбився некорисно на її творчості, набравши характеру патологічно-психологічної травми» [1, с. 2], – зазначає В. Барагура.

Тому щасливе дитинство у «Материнках» є ілюзорним, бажаним, тим, яке хотіла б мати, але не мала О. Лятуринська.

Через десять років світ побачила збірка дитячих віршів О. Лятуринської «Бедрик» (1956 р.). Сама збірка писалася значно раніше, ще в Європі, підтвердженням чого є слова письменниці: «"Бедрик" був написаний в Чехо-Словаччині 1942 року, тоді, коли були написані й "Материнки" Роксани Вишневецької» [9, с. 179]. Поетка планувала видати збірку дитячих віршів у 1943 році в Німеччині. У вирі Другої світової війни ця збірка загубилась, і лише у 1955 році вдалось віднайти перший варіант книжки.

Начебто, ця збірка є також відображенням дитячого світу: тут і герої віршів, історії яких стилізовані під казку («Кіт і горобець», «Вовчик і зайчик», «Сонце, місяць і зірка» тощо), і зменшувально-пестливі назви тварин, комах, птахів і рослин (бедрик, півник, мушка, пташечка, песик, коник, незабудька, світлячок, рибки, голуби, киця, дзвоники, ластівка, стокротки та інші), і явища природи та деталі пейзажу (промінчик, лісок, стежечки, хмаринки, нічка, дощик, весна). Не оминає увагою письменниця і згадки про дитячі ігри та іграшки (гра в кульки, гра в свинки, снігова баба, глиняний півник). Все це дійсно є складовими дитячого світу. Загальної дитячої настроєвості збірки поетка досягає, послуговуючись засобами алітерації й асонансу, а також використанням зменшувально-пестливої лексики. Чого вартий лише вірш «Вранці»:

– «Хто тут сплюшок, хто тут сплюшка? –
вже бзичить у вікна мушка –
Бжуньки-бжунь, бжуньки-бжунь,
вбік віконниці відсунь!»
«Чінь-чірінки, чінь-чірінки,
чінь. Кому вставати ліньки? –
пташечка чірінка – Чінь!»
Ой, теплінь!
«Гав-гав-гавки, гав-гав-гавки! –
кличе песик – На забавки!»
Скаче коник: – «Ту-по-ту!»
Я вже йду!» [9, с. 184].

Проте, цей щасливий дитячий світ постає штучним, оманливим. Ця штучність спричинена відсутністю людей в «Бедрику».

Необхідно звернути увагу на те, що у збірці люди постають героями творів усього чотири рази. І дійсно, вперше людину ми зустрічаємо у вірші «Про Юрчика»: «Вийшли вівці з пастушком» [9, с. 185]. Треба відразу зазначити, що вівці у О. Лятуринської – на першому плані, а пастушок – лише доповнення до овечої отари. Настрій цього твору – глузливо-іронічний: тварини та рослини виявляються розумнішими за Юрчика. Наступним за цим віршем є твір «Пастушок» (не можемо говорити про спільне змістовно-ідейне навантаження обох творів). Тут пастушок не є об'єктом зображення сам по собі, він – виконавець пісні, яка проектується на зображення пейзажу. Далі знаходимо образ людей у віршах «Луна»: «Заблукали ми в ліску», «Ми гукнемо знов і знов» [9, с. 187]; «Наша хатка»: «Заглядає нам до вікон» [9, с. 191]. Але хто ці «ми» і «нам» – невідомо. І востаннє людина в збірці О. Лятуринської «Бедрик» постає у рядках твору «Юрчикова війна»:

Б'ється Юрчик: мах за махом!
Татарва біжить і з ляхом,
никне турчин...
Глянь: – ова! –
Полягла бур'ян-трава [9, с. 192].

Побіжно зазначимо, що вищезгадані рядки відсилають читача до світу дитинства Т. Шевченка. Зі шкільних років пам'ятаємо історію про те, як малий Тарас бився з бур'янами-ворогами, вважаючи себе хоробрим гайдамакою.

Більше з двадцяти восьми віршів збірки люди ніде не згадуються. Чи можна говорити про щасливий

дитячий світ, у якому відсутні люди? Тут немає близьких, рідних людей: батьків, братів чи сестер, друзів дитинства. Всіх їх письменниця замінює рослинами, квітами та тваринами. Але не може існувати дитячий світ без дорослих, без друзів-однолітків. Це дає підстави стверджувати, що дійсно дитячий світ, відображений у «Бедрику», є штучним, ілюзорним, умовним.

Попри намагання О. Лятуринської зобразити щасливий світ дитинства, можна, хоч і менше, ніж у «Материнках», побачити сумні історії. Так, поетка у збірці змальовує природний та тваринний світ своєї малої батьківщини – Волині, про що сама говорить у передмові. Тому неприродним у загальному ідейно-змістовому плані книжки видається вірш «Кораблі». Не характерні для Волині ні кораблі, ні океани, ні папуги чи екзотичні береги. Але якщо вчитатись уважніше, то крім дитинності, ефект якої знову-таки досягається за допомогою різних художніх засобів, можна побачити далеко не дитячу історію:

– Пливемо ми в океан,
веземо ми злототкан,
крам убезцінь ми спускаєм,
за інжир його міняєм [...] на бортах багато дір.
Нас гоїдали сині хвилі,
гнали шторми й крокодили [9, с. 193–194].

Читача не покидає відчуття, що О. Лятуринська пише про себе та багатьох інших українців, вимушених залишити батьківщину та перетнути океан, про їхню спільну трагедію. Продовженням цієї болючої для поетки теми став вірш «В гаю чірінка пташка». До травматичного усвідомлення втрати Батьківщини додається проблема відсутності на чужині власної домівки, яка здавна в Україні була з'єднувальною ланкою родинних взаємин. І більше йдеться про відсутність дому, як про втрату рідної землі:

В гайку чірінка пташка:
– Є в кожного дімок,
а в мене, бідолашки,
хоч би якийсь куток!
Так пташка нарікає,
шукає та дарма! –
Дімка по всьому гаї
ніде, ніде нема [9, с. 195].

Останній рядок звучить підкреслено та безапеляційно. Повторення слова «ніде» забирає останню надію на повернення «дімка», бо вже і на Батьківщині він не є таким, як раніше. Зменшувально-пестлива лексика, так званий дитячий настрій твору не пом'якшують трагізму та відчуття непевності, а відтак, і частково страху.

Мотив страху можна простежити і у вірші «Світлячок». Важко зараз сказати, чи страх, зображений О. Лятуринською у творі, є породженням дитячих психологічних травм, чи вже з'явився у відносно дорослі роки, коли авторка перебувала в еміграції. Але можна точно говорити про чітке зображення цього мотиву у творі. І хоча начебто маємо щасливо-дитинний настрій цього вірша, як і всієї збірки, який намагається змоделювати письмен-

ниця, чітко на перший план виходить глибока психологічна травма. Травма, породжена страхом:

Витріщає хоть очища,
і горять вони вогнем,
от-от-от з'їдять живцем.

Дременути б! Та от як? –

Спутив крильця переляк [9, с. 192].

І знову залишаються питання без відповіді: цей страх перед батьком, перед чоловіком-нелюбом, перед втратою матері, а згодом і Батьківщини, чи перед війною та окупацією? А може все разом підсилює відчуття страху, що глибоко закоренилось у душі авторки. О. Лятуринська намагається втекти від травматичних спогадів, тому занурюється у дитячий світ, який мав би бути щасливим, але не був таким для письменниці. Тому в змодельованому авторкою в «Материнках» та «Бедрику» світі дитинства легко помітити неприховані трагізм і відчуття страху.

Намагання О. Лятуринської ізолюватися від травматичних спогадів про дитинство та юність призводить до того, що вона занурюється в увялий світ дитинства. Це занурення ще й підсилює спочатку часткова, а пізніше повна глухота письменниці. В. Барагура також відзначає замкненість і внутрішню самотність О. Лятуринської, що «породжувала тугу, викликала депресію, безнадію й довела врешті до втрати реального ґрунту під ногами, й до проживання у вигаданому, ілюзоричному світі, зокрема в періоді начебто щасливого дитинства, до якого вона постійно поверталась у своїх писаннях і в якому поринала аж до здитиніння» [1, с. 2].

Тікаючи від травматичного дитинства й юності, О. Лятуринська стикається з новими травмами, що породжені втратою близьких людей, зокрема О. Ольжича, а потім і Є. Маланюка. Трагічні переживання вкладаються у поетичні рядки творів «На далеку дорогу», «На труну Ольжичеві» та ін. Спогади про ці втрати, як завжди лаконічно, але емоційно забарвлено, поетка вклала у поезію «Друзям»:

І, як чотки, перебирай наймення:

– За воїна Миколу, за Євгена,
за Юрія, Олега... Боже мій!

Кого з них спом'януть за упокій? [9, с. 257]

До цих імен можна легко додати прізвища побратимів-пражан, і відразу стане зрозуміло, про кого йде мова.

Після втрати своєї другої батьківщини, Чехії, яку письменниця змогла полюбити, О. Лятуринська спробувала прийняти й США. Навіть написала вірш про американського хлопчика-ковбоя, але не внесла

цей вірш до жодної збірки (4 аркуші машинопису «Ковбоя» зберігається в архівних фондах в УВАН (Нью-Йорк, США). Проте Сполучені Штати для української мисткині не змогли стати рідними. Не прийняла О. Лятуринська ні американську культуру, ні американський спосіб життя взагалі. Це посилює тугу за рідною Волиною та прийнятою Чехією. Травма безґрунтяства, туга за Батьківщиною постійно позначались на творчості письменниці. Саме тому відчайдушно і в той же час піднесено-патріотично лунають рядки в поемі «Єроним»:

Нема отчизни? – Іншої не треба!

Ніколи не вросе у серце чужина.

Хай ще і ще нас Бог карає з неба, –

Отчизна в світі є лише одна! [9, с. 301].

І наче «Родіна» кличе своїх дітей повертатися назад, але О. Лятуринська усвідомлює, що Батьківщина не є вже такою, яку поетка залишила. Тому з сумом продовжує:

От згадується все, немов на збитки,

Сибір, і Казахстан, і Колима,

і ті потайники придобні, звідки

ніколи «дітям» вороття нема [9, с. 303].

Розчаровував американський континент письменницю ще й тим, що тут українська молодь дуже швидко америконізувалась, забувала рідне коріння: «І нашими не будуть наші діти, / згубивши Батьківщини образок» [9, с. 315].

Отже, все життя О. Лятуринської, яке проектується насамперед на образному рівні у її творчому доробку, було насичене психологічними травмами, що накладались одна на одну: дитинство, що не було щасливим через батька-деспота; рання смерть матері, яка була чи не єдиною відрадою дитини; силуване заміжжя; травма втрати близьких письменниці однодумців; втрата рідної України і прийнятої Чехії, розчарування в українській еміграції. Все це завершується «неспроможністю прийняти Америку й неможливістю її покинути» [12, с. 971]. Відтак О. Лятуринська занурюється у свій внутрішній світ та ізолюється від світу зовнішнього. Ця ізолюваність була настільки глибокою, що ніхто з найближчих друзів письменниці не знав про її важкий матеріальний стан спочатку в Празі, а потім в Ашаффенбурзі та Міннеаполісі. Поетичний і прозовий світ О. Лятуринської є віддзеркаленням її життєвих травматичних візій.

На нашу думку, перспективним у подальшому дослідженні категорії травми та її репрезентації у творчому доробку письменниці є глибший аналіз поетики творів американського періоду.

Список використаних джерел

1. Барагура В. Оксана Лятуринська – дійсність та ілюзія (Доповідь на відзначенні 82-им Відділом СУА 80-ліття народин поетеси) Володимир Барагура // Свобода. Український щоденник. – 1983. – № 91. – С. 2.
2. Біляїв В. «На неокраїнім крилі...» / В. Біляїв. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2003. – 348 с.
3. Бойко Ю. Поезія Оксани Лятуринської / Юрій Бойко // Вибране : У 4 т. – Мюнхен : «Logos», 1971. – Т. 1. – С. 247–260.
4. Ільницький М. Словам – суворість і глибінь / М. Ільницький // Слово і час. – 1993. – № 2. – С. 30–39.
5. Ішук-Пазуняк Н. Про Оксану Лятуринську / Н. Ішук-Пазуняк // Вибрані студії з історії, лінгвістики, літературознавства і філософії. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2010. – С. 263–272.

6. Кононенко П. Княгиня української духовності / П. Кононенко // Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. : у 3-х т. – К. : Рось, 1994. – Т. 2. – С. 384–389.
7. Лаврінченко Ю. Князівна, що обходить шатра / Юрій Лаврінченко // Лятуринська О. Зібрані твори. – Торонто : Видання Організації Українок Канади, 1983. – С. 717–723.
8. Лашченко Г. Оксана Лятуринська / Галина Лашченко // Лятуринська О. Зібрані твори. – Торонто : Видання Організації Українок Канади, 1983. – С. 765–783.
9. Лятуринська О. Зібрані твори / Оксана Лятуринська. – Торонто : Видання Організації Українок Канади, 1983. – 813 с.
10. Поліщук Я. Ритуал і поетика Оксани Лятуринської : [про національну міфологічну традицію у творчості поетеси] / Ярослав Поліщук // Українська мова та література (Шкільний світ). – 2003. – № 10. – С. 20–26.
11. Чернихівський Г., Чернихівська В. Оксана Лятуринська: Життя і творчість / Г. Чернихівський, В. Чернихівська. – Кременець ; Тернопіль : Малий видавничий дім, 2002. – 289 с.
12. Шевельов Ю. Після «Княжої емалі» (Над купкою попелу, що обула Оксаною Лятуринською) / Юрій Шевельов // Вибрані праці : У 2 кн. Кн. II. Літературознавство / Упоряд. І. Дзюба. – 2-ге вид. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 948–985.

О. Л. Поліщук,

Черноморський національний університет імені Петра Могили, с. Николаев, Україна

ТРАВМАТИЧЕСКИЕ ВИДЕНИЯ ОКСАНЫ ЛЯТУРИНСКОЙ

В статье исследованы причины появления травматических видений О. Лятуринской и их репрезентация в творчестве писательницы. Было сосредоточено внимание на решении следующих задач: определить личные жизненные травмы поэтессы; исследовать, как травматические воспоминания детства и юности спроецированы в детских произведениях О. Лятуринской; проанализировать влияние травмы «безгрунтянства» и тоски по Родине писательницы на ее поэтическое наследие. В выводах этой статьи указано, что вся жизнь О. Лятуринской, которая проецируется прежде всего на образном уровне в ее творчестве, наполнена психологическими травмами, которые накладывались друг на друга: детство не было счастливым из-за отца-деспота; ранняя смерть матери, которая была едва ли не единственной отрадой ребенка; замужество против воли; травма потери близких писательнице единомышленников; потеря родной Украины и принятием Чехии, разочарование в украинской эмиграции.

Ключевые слова: *травматические видения; воспоминания детства; психологическая травма; травма потери; разочарование.*

O. L. Polishchuk,

Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

OXSANA LYATURYNKA'S TRAUMATIC VISIONS

Nowadays the study of the creative activity of the Ukrainian artists, who went into exile, is still a burning issue. Oksana Lyaturynska is one of them. She belongs to the major figures among the writers of Prague School. In this article, the main reasons for O. Lyaturynska's traumatic visions and their representation in the writer's creative legacy are analyzed. The outlined in such a way aim of the research requires the implementation of the following tasks: to single out the writer's personal live traumas; to analyze how her traumatic childhood and youth memories are projected in the child works of O. Lyaturynska; to analyze the impact of the writer's rootlessness and home-sickness on her poetry.

*While analyzing O. Lyaturynska's creative legacy, it is possible to conclude that the writer tried to forget traumatic memories of the past. Thus, in the prose collection *Materynky* (1946) the writer created an elusive world of the childhood she wanted to have but did not have. In ten years O. Lyaturynska wrote a collection of children's poems *Bedryk* (1956) where the happy world of childhood was presented as artificial and delusive through the utter absence of people (they appear only four times). On escaping the traumatic experience of childhood and youth, O. Lyaturynska faced new traumas, caused by the loss of close people especially O. Olznych and then Y. Malanyuk. After having lost her second Motherland, the Czech Republic, the poet tried but was not able to accept the USA, and this mood influenced her creativity greatly.*

So, O. Lyaturynska's whole life, projected first of all on the image level in her creative legacy, is filled with psychological traumas connected with each other: the childhood which was not happy because of her despot father; the early death of her mother's who was the child's only friend; a forced marriage; the loss of like-minded close people; the loss of her home in Ukraine and in the Czech Republic; the disappointment in the Ukrainian emigration.

Key words: *traumatic visions; childhood memories; psychological trauma; trauma of loss; disappointment.*